

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БҮРЯАТ УЛС

Бүгэдэ арадай сонин

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

1998
апрелин
18

Хабарай дунда
хүхэгшэн туулай
нарын
21
гарагай 7
СУББОТО
№ 70 (19911)
Газетийн сэн хэлсээтэ

Мүнөөдэрэй
шухаг
асуудал

ХАНГАХА УЯЛГАТАЙ, ХАМГААЛХА ХҮСЭЛТЭЙ

Хэдыхэн жэлэй саада тээ "райсобесүүдэй" гол ажальнь гэхэдэ, пенсиин ба тэдхэмжын мүнгэ абагшадые бүридхэхэ, тэрэ мүнгэ хубааха уялгатай байгаа гээшэ. Тээд хүүлэй үедэ ажабайдалнай ехэ хубилаа. Найн тээшээ гэхын аргагүй. Мүнөө үеын байдал үгытэй, баян зоние элээр хоёр тээшэнь тараагаа юм. Үгытэйшүүлэй тоодо ородог пенсионер-нүүдтэй, эрэмдэг бээтэй хүнүүдтэй, олон үхибүүдтэй гэр бүлэнүүдтэй мүнөө бидэ хүдэлнэбди. Эдэ гүрэнэй дэмжэлгэдэ хэрэгтэй ха юм.

Тиймэһээ 1992 оной май нараһаа социальна талаар хангалгын таһагууд социальна талаар хамгаалгын таһагууд гэжэ шэнээр нэрлэгдэһэн байна. Тэрэ гэхээр үгытэй, тулюур байдалтай зоние дэмжэхэ, туһаламжын ажал ябуулха гол зорилготойгоор хүдэлхэ уялгатай болообди.

Нийслэл хотын Железно-дорожно район хадаа республикын эгээл олон зонтой районуудай тоодо ородог юм. Эндэнай 39.217 хүн пенси ба тэдхэмжэ абадаг гээшэ. Тэдэнэй тоодо 5 мянган эрэмдэг бээтэй зон, Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда, хабаадаһан 1.388 ветеран.

1994 онһоо манай таһагта компьютернууд табигдажа, дансануудые согсолборилходо хүнгэн, түргэншые болоо.

Пенси тухай хуулинууд сар үргэлжэ хубилдаг гээшэ. Пенсиин албанай хүдэлмэрилэгшэдэй үндэр наһатай хүнүүдтэй хүдэлхэн бүришые хүндэ. 1997 оной Россин Федерациин Президентын Тогтоолоор ажал хэдэг зоной хүүгэдтэ гүрэнэй тэдхэмжын мүнгэ тогтоохо ба

хубааха уялга мүн лэ социальна талаар хамгаалгын эмхи зургаанда даалгагдаа. Таһагай хүдэлмэрилэгшэд бүхы дансануудые сар соонь гуримшуулжа үрдинэгүй, зүгөөр тэдхэмжэ абаха ханаатай зоной тоо үсөөрнэгүй. Гэбэшые эдэб юумэндэ хүнгэлэлтын арга боломжонууд хүгжөөгдэнэ, тэрэ мүн лэ нэмэлтэ ажал болоно.

Манай таһагта 217 хүн үгытэй байдалтайшуулай тоодо ороно. 14.334 хүндэ мүнөө жэл "Ажалай ветеран" гэнэн үнэмшэлгэ үгтөө.

Үнгэрэгшэ жэлһээ мүнгэнэй талаар гүйсэд хангагдаагүй манай таһаг ехэ хүндэ байдалда оронхой. Тиибэшые арга шадалаараа хүдэлнэбди. Спонсорнуудай туһаламжаар зарим хургуулинуудай хурагшадые халуун үдын хоолоор хангаха арга олоо һэмди. "Наһажал зоной үдэр", "Эрэмдэг бээтэй зоной үдэр", "Үхибүүдые хамгаалалгын үдэр" гэнэн хэмжээ ябуулгануудта Железнодорожно районой таһаг эдэбхитэйгээр хабаадаг

юм. Сагай эрилтээр, Загорск тосхондо үхибүүдтэ, гэр бүлэдэ социальна туһаламжын территориальна түб нээгдэнхэй. Тэндэ хүүгэдэй 10 хууригай приют бии. Нэгэ доро хорёод хүниие медицинскэ харууһан доро аргалха, эмшэлхэ албан байгуулагданхай. Энэл түбэй байшан соо үгытэй айлда түргэн медицинскэ туһаламжа үзүүлхэ албан хүдэлдэг юм.

Байдалай доройтоходо, сэдхэл заатагүй хубилна. Эрэмдэг бээтэй, үндэр наһатай орхисоной, гансаараа ажаһуудаг зомнай эгээл хайратай гээшэ. Тэдэнэртэ эдээ хоол абаха, гэр байрынь сээрлэхэ, хубсаха хунарынь угааха гэнэн үдэр бүрийн хүндэхэн ажал гаража ерэнэ. Эдэ зоние харууһалдаг социальна хүдэлмэрилэгшэдэй ажал хүндэ. Нигүүлэхы сэдхэлэй урягай ажалтай зэргэсүүлмэ. Гансаараа хуудаг 420 наһатайшуудда 6 бүлэг социальна хүдэлмэрилэгшэд үдэр бүри гартэн ошожо, гэр байрынь сээрлэнэ.

Байгша оной апрель нарада социальна талаар хамгаалгын таһагуудай байгуулагдаһаар 80 жэл гүйсэхэнэ. Энэ ойн баярай үедэ суг хамта хүдэлдэг ажалшадтаа баяр баясхаданиие хүргөөд, элүүр энхэ, зол жаргалтай ябахыень хүсэнэб.

А.ДОРЖИЕВА,
Россин
Федерациин социальна
хангалгын габыята,
хүдэлмэрилэгшэ,
Железнодорожно районой
зоние
социальна
талаар хамгаалгын таһагы
даагша.

ТОМИ

"ХҮН БҮХЭН ӨӨРЫН ТАБИСУУРТАЙ"

(Уран зурааша М. М. Шемякин тухай)

БАГШЫН ЗОРИГ ЗАЛИРХАГҮЙ

Улаан-Үдэ хотын эдиршүүлэй уран найханай байшан соо "Багша-98" гэнэн хотын конкурссын һүүлшын шата үнгэргэгдөө.

Энэ мүрысөөн 1990 онһоо эхи абанхай. Харин үнгэрэгшэ һүүлшын конкурс өөрын онсотой гээд тэмдэглэмээр. Юуб гэхэдэ, урда жэлнүүдтэ конкурсдо ганса хургуулиин багшанар хабаададаг байбал, мүнөө жэлэй конкурсдо үхибүүдэй сээрлигэй хүмүүжүүлэгшэд эндэ хабаадалсаһан байна. Конкурсдо хэд хабаадааб гэбэл, 109-дэхи үхибүүдэй сээрлигы даагша С.Ф.Парамонова, хотын 46-дахи хургуулиин МХК-гай багша Л.П.Сатаева, 9-дэхи лицей-хургуулиин экологиин багша Д.В.Жалбуев, Улаан-Үдын 132-дохи хургуулик-комплексын эхин классай багша Г.Н.Шмакова, 112-дохи үхибүүдэй сээрлигэй хүмүүжүүлэгшэ М.В.Берлинг,

17-дохи хургуулиин химиин багша И.И.Трунова, хотын 3-дахи хургуули-гимназиин географиин багша И.А.Ширапова, Улаан-Үдын 35-дахи хургуулиин эхин классуудай багша О.Я.Казачук гэгшэд конкурсантууд байгаа.

Багшанарта даалагдаһан гэрэй даэбари - шоу-представлени энэ үдэшын шэмэг болоо. Зал соо сугларһан олон харагшад багша бүхэнгэй таниласа, тэдэнэй тайзан дээрэ һ у р а г ш а д т а я а , хүмүүжүүлэгшэдтээ хамта дуулахыень, хатархыень сэнгэжэ хараад, сэдхэлээрээ баясаа бшуу.

Конкурсн түгэхэдэ тусхай комисси зүбшэд хэлсэжэ, илагшые тодорхойлоо. Энэ удаа, "Багша-98" гэнэн хотын конкурсн гран-при 32-дохи хургуулиин эхин классуудай багша Галина Николаевна Шмаковада барюулагдаа.

Г.МИХАЙЛОВА.

ТҮЙМЭР САРАГШАДАЙ ОЙН БАЯР

Россин гүрэнэй түймэр сарагшад апрелин 17-до 80 жэлэйнгээ оёе үргэнөөр тэмдэглэбэ. Манай Буриад орондо түймэр сарагшад тухай түрүүшын мэдээн 1815 онһоо эхитэй. Улаан-Үдэ хотын хүгжэхэдэ энэ албаншые нилээд ургаһан байха юм. Мүнөөнэй хүшэр үедэшые хотын түймэр сарагшад гүрэнэй болон эрхэтэдэй гэр байрые, зөөри зөөшые абарха хэрэгээ урданайхиһаа дутуугүйгөөр эмхидхэхээр. Галай аюултай эрэлхэг зоригтойгоор тэмсэлэн хотын олон сарагшад "Түймэртэ эрэлхэг зоригой" түлөө

медалаяр шагнагдаһан түүхэтэй. Тэдэнэй дундаһаа В.Соколов, П.Власов, С.Мамантов, А.Бычков болон олон н х э д ы е о н с о л о н тэмдэглэмээр. Галай аюултай эрэлхэгээр тэмсэжэ байдаг республикында бүхы түймэр сарагшадые энэ ойгоорнь амаршалай!

Д.ХУБИТУЕВ.

АГНУУРИИН ХАҺА ЭХИЛХЭНЬ

Республикын аймагуудай агнууриин зарим ажахынуудта нугаһа агнаха болзор тодорхойлогдобо. Энэ болзор апрелин 25-наа майн 15 хүрэтэр үргэлжэлхөөр хараалагдана. Агнуушанай үнэмшэлгэтэй хүнүүд шубуунда олзобори хэхэдээ, үдэрэй туршада 5 эрэ нугаһа буудаха болоно. Гэбэшые Кабанскын аймагта Сэлэнгэ мурэнэй шадар, Хойто-Байгалай аймагта Дээдэ-Ангар, Хурамхаанай аймагай нуур, сөөрэмүүдтэ агнуури хоригдонхой юм.

Д. ШАГДАРОВ.

ТАКСИСТНУУДАЙ ЭРИЛГЭ

Таксомоторно "Стрелкэ" паркда һаяхан хамтын суглаан үнгэргэгдэжэ, жолоошодой амин гол хамгаалха хэмжээ ябуулганууд зүбшэгдэбэ. Ушарын хадаа хүүлэй 3 жэлэй туршада хотын 18 таксистнуудта дээрмэдэлгэ хэгдэһэн, тэдэнэйн 7-ниинь алуулһан, 2 хүн хутагаар хадхууһан байна. Илангаяа хүниин сагта дээрмэдэлгэ хэлгые усадхын тула предприятия дээрэ нээмэл сүүд эмхидхэхэ, тонуушад, алууршадые бэшэндэ хургаал болгомоор хэнэхэ эрилтэ тэдэнэр табла.

Һүниндөө хүдэлдэг жолоошодые тусхай түхээрэлгэнүүдээр хангаха асуудал мүнөөдөө шиидхэгдэшэгүй хэрэг болонхой.

Манай корп.

Харагшадай анхаралда

ШАГДАР ЗОНДУЕВ ДУУЛАНА

Апрелин 16-да, мүн 18-да Буряадай оперо болон баледэй театрай оперно зүжэгүүдтэ Красноярскһаа ерэнэн манай буряад нютагай хүбүүн, уласхоорондын конкурснуудай лауреат, дипломант Шагдар Зондуев дуулана. Тэрэ П. Чайковскийн «Евгений Онегин» оперодо Гремминэй парти дуулаа. А.Бородинай «Игорь хаан-тайжада» Кончак хаанай партинуудыг гүйсэхэдхэ.

1959 ондо Москвада үнгэргэгдэһэн 2-дохи декадын үеһөө «Игорь хаан-тайжа» гэхэн ород оперотой манай харагшад танилсаһан байгаа. Тэрэ үедэ гол партинуудыг залуу артистууд Владимир Манжетов, Дина Кыштымова, Ахасаран Линховоини дуулаһан юм. Тэрэ саһаа хойшо энэ оперыг эрхим найнаар найруулаһан театруудай тоодо, мүн манай Буряадай оперо болон баледэй театр ородог байна.

Үргэн ехэ үйлэ хэрэгүүдээр баян байһаараа, социальна талаар гол шухала асуудалнуудыг тайларилдагаараа, уянгата олон үзэгдэлүүдээрээ энэ зүжэг илгардаг. Хүгжэмэй колледжын хурагшадаар нэмэгдэһэн хоорой хабаадагшад ехэ зохидоор дуулана, тиймэхээ «Игорь хаан-тайжа» гэхэн олонхи ушарта хоорой хабаадалгатай оперо шагнагшадагта һайшаагдана бшуу.

Илангаяа балетмейстер Р.Горбек гэгшын табинан «Половцуудай хатар» (Фокснгой найруулаг) олоной анхарал тагана. XII зуун жэлэй үеһе бэлитгэй уран зурагшад А.Тимин, М.Шестакова гэгшэдэй бүтээһэн шэмэглэл, тайзанай түхээрэлгэнүүд харуулаа.

Половцуудай Кончак хаанай мартагдашагүй образ А.А.Линховоин байгуулаһан габыятай. Кончакгай партине шадамар бэрхээр дуулаһан Линховоиний гүйсэхэдхэһэн ёһо гуримыг Буряадай оперно театрай коллектив улам бэхижүүлнэ, баяжуулаа гээшэ.

Апрелин 18-да харуулагдаха «Игорь хаан-тайжа» гэхэн оперно зүжэгтэ мүнөө үеһэн дуушадые, нэрлэбэл, Шагдар Зондуев (Кончак хаан), тийхэдэ анха түрүүлһинихээ залуу дуушан Николай Сибиряков (Игорь хаан тайжа) гэгшэд хабаадажа, гол партинуудыг гүйсэхэдхэ байна.

Опернын залуу дуушадай найхан хоолой, хүсэл зориг, бэлиг талаангыг шагнагшад сэгнэхэ байха. Уринабади, хүлээнбэди, хүндэтэ харагшад!

БОРБОДОЕВА, Г.ГУРОЖАПОВА. ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Кончак хаанай партине Шагдар Зондуев дуулана. Ю.ЗЯБЛИЦЕВАЙ фото.

Аман зохёолой абгарһаа

ПАНЧЕН-БОГДЫН МАГТААЛ

Амин Дабин хубилгаан Богдо Панчен-Эрдэни Ульмы бата болтогой Ум маани бадмээ хум. Богдо Панчен-Эрдэни Баршадниие арилга Баса, хойто түрэлдөө Ушархамнай болтогой. Ум маани бадмээ хум. Зургаан үзэг мааниие Зальбарагсан хүсэниер Богдо Панчен-Эрдэни Ушархамнай болтогой. Ум маани бадмээ хум. Эрлиг хаанай тамыг Эрхэ бэшэ тололжо, Эсэгэ ламын зарлигаар Диважаандаа хүрээ. Ум маани бадмээ хум. Гэрэл хошиггүй агыда Тамын хилэнсэ арилга. Тангаригта дэгээдээ ламадаа Зальбаржа мүргэе. Ум маани бадмээ хум. Мангалай олон шэдитэй Мааниин зургаан үзэгни Магад сайтар сахижа Хогоосон шанарни хүртэбэй. Ум маани бадмээ хум. Энэ сайхан буянгаар Далай ламын дансагта Дары түргэн хүрэлсэжэ Очир-Дара болтогой. Ум маани бадмээ хум. Хэжнгийн аймагай Могсохон нютагта ажаһуудаг Цыпилма БАНЗАРГАСШЕЕВА эльгээгээ. Авторһаа: Би түрүүшынхнээ газетэдэ эльгээбэл. Гонорарыг «Баншан Богдыг сүлөөрүүлхын түлөө ажал ябуулдаг комитетэдэ дамжуулхытнай гуйнаб.

Михаил БАТОИН

БАДМА ХУБУУНЭЙ ШОГ

буруушааха хүн бин гү? гэжэ багша үхибүүдтэ хандаба. Дулама хууриһаа бодоод, ингэжэ хэлэбэ: -Бадма зүб хэлэнэ. хургуулидаа энэмнай сэхэ ябаад, нэгэ харгыгаар ерэдэг. Гэртээ бусахадаа энээгүүр тэрээгүүр зайгуулдаг. Тийхэдэ Бадма олон харгытай болошодог. Классай дүрбэн хана дэлбэрэхэн гээшэ гү гэхээр энээдэн найршаба. Ингэжэ класс дотор наадатай хүжюун байдалай тогтошоодо, багшын шарай урин дулаахан болошобо. Бадмаһаа багшань үшөө ингэжэ асуубал даа: -Шинни нюдэн олоной тоогой гү али нэгэнэй гү? Бадма тордиһогүйгөөр харюусаба: -нэрюун байхадам, олоной тоогой, сагаалса буугай шагаахадам, нэгэнэй тоогой. Харин унташахадамни, ямарш тоогой бэшэ болошодог. Долонгир зантай хурагшынгаа шог наадыг багшань дэмжэжэ, үшөө нэгэ нимэ асуудал табиба: -Шимнай өөрөө ямар тоогой хүмши?

Апрелин нэгэнэй үдэр энээдэтэй наадатай үгэ хэлэжэ гү, али хүнине мэхэлжэрхөөшье һаа, болохо юм гэжэ ойлгоһон Бадма хүбүүн хургуулидаа ерэжэ, хэшээлэй эхилхыг хүлээжэ, багшаня яагаад хүхээхээ бодожо хууба. Багшань хэшээлэй эхиндэ энэ хурагшынгаа толгой соохине сүмэ харажархинан мэтэ согтой хүжюун шэгынь адаглан асууба: -Зай, Бадма, олоной, нэгэнэй тоог гэртээ дабтажа, толгойдоо хайн хадуугаа гүш даа? -Хабарайнгаа амаралта соо энэ даабарниетнай ходоо ханажа ябааб. Ямаршыг асуудалдатнай харюусахаар бэлэн гэшэбэ, гэбэ Бадма. -Тингэбэл хэлэлшин даа «харгы» нэгэнэй тоогой гү али олоной гү? -Нэгэнэйшыг, олонойшыг байха. хургуулидаа ерэдэг харгымни нэгэнэй тоогой, харин гэртээ бусадаг харгымни олоной тоогой юм. Класс дотор алаһанай ниндэхыг дууламаар шэмээгүй байдал тогтошобо. -Бадмын харюу зүб гү, али

Үгэ тухай үгэ

БЭЛБЭНЭН

зохёон, Х.Лувсанбалданай редакторлалга дор Улаан-Баатарта 1966 ондо хэблэгдэһэн «Монгол хэлний товч тайлбартоль» ирахада, 121-дэхи нюурай 1-дэхи хүсэнигэй түгсэхэлэй хоёр мүртэ, мүн 2-дохи хүсэнигэй эхиндэ ингэжэ барлаатай: «БЭЛБЭСРЭЛ - бэлбэсэрсэн нь; эмгэнэл бэлбэсрэл; бэлбэсрэл хнх (хуушан монгол бэшэлгэ үгтэнхэй - Ц.Д.) БЭЛБЭСРЭХ - эмгэнэлийн ёс гүйцэтгэх; х у ч и р - сан эцэг эх хамаатан төрөл болон ихэс дээдсийг нас барахад тогтосон хутагтаану цагаан хувцас омсч үс авахуулахгүй байх, мүн амьтны амь тэвчих зэрэг ёс журам үйлдэх (мүн хуушан монгол бэшэлгэ түгсэхэдэн бин - Ц.Д.) БЭЛБЭСЭН - хань нөхрөө үхүүлсэн эргүй эм; бэлбэсэн эхинэр (хуушан монгол бэшэлгэ - Ц.Д.) Хадамда огто гараагүй, үхибүүгүй эхинэрыг бэлбэһэн гэжэ үгөөр тэмдэглэһэн ушар алиныг словарь соонь үгэ. Ц.ДОНДОГОЙ.

Эсэгынгээ бэлбэһэн болоходо, горад асархан тухай мэдүүлһем минин материал соо уншаад, нэгэ ахатан ажалым газарта ерэжэ, намда нимэ ажагдалта хэбэ: «Ши эсэгээ эхэнэр болгожо бэшээш. Монголоор болбол, тэрэшини бүри муухай үгэ: хадамда огто гараагүй, үхибүүгүй ганса бэе эхэнэрыг монголшууд бэлбэһэн гэдэг юм». Хори буряадууд бэлбэһэн гэжэ үгэ хэрэглэдэггүй байгаа ха. Юуб гэхэдэ, жараад он болотор би энэ үгэ дуулаагүй байгааб. Нэгэто Владимир Петоновой шулагүүдэй гар бэшэг соо энэ үгэ үзэжэрхөөд гайхаа бэлэб. Тийхэдэм нүхэрөө үхүүлһэн хүнине манай тэндэ бэлбэһэн гэдэг гэжэ ойлгуулаа бэлэй. Харин монголшууд ямар удхатайгаар энэ үгыг хэрэглэдэг юм ааб гэжэ монгол словарьнуудыг прыбаб. Эрдэмтэн А.Лубсандэндэвэй юрэнхы редакторлалга дор Москвада хари болон национальна хэлэнүүдэй гүрэнэй хэблэлээр 1957 ондо хэблэгдэһэн «Монгол-орос тольини» 99-дэхи нюурай 2-дохи хүсэнигтэ ингэжэ бэшээтэй: «БЭЛБЭСЭН 1. вдова, вдовец; 2. вдовый; бэлбэсэн эхинэр - вдова. БЭЛБЭСЭН II. белая отметина на концах задних конечностей (о масти лошадей)».

